

معرفی کتب چاپی

جغرافیائی دوران قاجار

چوادر - صفی نژاد

تسمت سوم

حاجی معاصر :

۲۵ "	فصل هفتم : در بیان اهله نمر	جغرافیای حاجی معاصر، خنسی (اندازه ۲۲×۱۵ سانتیمتر) .
۲۸ "	فصل هشتم : در علم جغرافیا	سگی، نسعلیق، ۱۲ سطری، ۱۵۰ ص، ۱۳۲۱ ق، مطبعه مشهدی
۳۴ "	فصل نهم : در باب پنج قطعه عالم	اسد آقا، نویسنده احمد، رئیس مدرسه بصیرت.

*

در فصل هشتم در علم جغرافیا، صحبت از بیان بعضی اصطلاحات جغرافیا، در باب نژاد، مذهب و جمعیت کره ارض است. در فصل نهم که از پنج قطعه عالم مطالبی را بیان می‌دارد، اطلاعات مختصری از مشخصات جغرافیای طبیعی قاره، سپس راجع به یکاک کشورهای هر قاره به بحث پرداخته حدود، مساحت، جمعیت، شهرها، پایتخت، قشون و ... آن را منحص می‌نماید. به هنگام بیان قاره آسیا طبیعی است که کشور ایران نیز معرفی می‌گردد و به بیان تفصیلی ایران پرداخته و از صفحه ۶۱ تا ۱۲۹ مساحت مختلف آن شرح زیر ادامه می‌یابد.

راجع به کتاب مذکور در پایان کتاب چنین می‌خوانیم: « این - کتاب جغرافیا از تألیفات جناب مستطاب اجل اکرم آقای حاجی معاصر الدوله کارگذار کل مهام خارجه ملک آذربایجان در مطبعه مشهدی اسد آقا حلقه طبع درآمد، نویسنده احمد رئیس مدرسه بصیرت در سنه ۱۳۲۱ (ق) .. (۱) .

جغرافیای حاجی معاصر دارای ۹ فصل شرح زیر است :

۶۱ ص	- ایران، حدود، سرحدات	۲ ص	فصل اول : در بیان کرویت زمین
۶۵ "	- جغرافیای تاریخی	۴ "	فصل دوم : در حرکات زمین
۶۶ "	- سلسله پادشاهان قبل از اسلام	۸ "	فصل سوم : در اوضاع و ترتیب طبقات زمین
۷۰ "	- سلسله حکمرانان بعد از اسلام تا پایان قاجاریه	۱۲ "	فصل چهارم : در بیان سال شمسی و سال قمری
۸۸ "	- توضیح مختصری در مورد شناخت ایران	۱۳ "	فصل پنجم : در دوائر عظیمه کره زمین
۹۰ "	- وزارتخانه‌های عمده ایران	۱۷ "	فصل ششم : در بیان عالم شمسی

و خرم و سونگ معروف به خلداد که شراب انگور آن مشهور است و در
 سمت قبه مشهد مرغاب در میان که بهاسیکه برگدزگاه رود طوارا
 نیز آنرا هر چند نیست که از زمان سلاطین انگلیسیان با ماده در آن
 بعضی سنگهای تراشیده و لولج منقوشه نمودار است که از عهد سلاطین
 بسیار مانده است باغ و خاتم سازی در شیراز خیلی رتبه دارد

ولایات فارس

- اول نی ریز
- دوم داراب در جنوب نیریز و قمشه شهری قدیم
- سلطنت کبکخرای تحت بوده
- سیم فسا که جایگاه لکشن صفا
- چهارم جهروم جمیع شهر از نهر مرکز آن است
- پنجم لارستان جمیع دوازده هزار نفر از شهر تجارت است

دینیه و شتر و غله و تنباکو مشهور است
 ششم بهبهان که جای بسیار خوب و خلعت بیشتر
 هفتم دشتی و دشتستان
 هشتم کازرون مشتمل بر میان راه جبل امین و شهر شیراز است
 نهم اباده جمیع دشت بر آن نهر امین شیراز و صغیان است
 قندهکلی دارد و هاشم کدم و انگور است خرابهای اطراف آن
 آباد و قدیم تجارت و صنعت این شهر قاشوق سازی و جیبهای خوب
 دهم ابرقو یا اردبیل و بهبه
 دوازدهم قمشه جمیع شهر از نهر موقی است محکم در میان آرا
 حاصلخیز و باغهای طراوت انگور و
 سیزدهم ایزدخواست قصبه است در وسط صحرا در بالای سنگ
 بلند مانده

دو تصویر از کتاب جغرافیای حاجی مفاخر

- ۹۱ .. رودخانه‌های معظم ایران
- ۹۲ .. جزایر عمده، دریاچه، حلال، دخول مال البجاره
- ۹۳ .. (اطلاعات نساحی در مورد شهرهای مختلف ایران)
- ۱۲۴ .. در بیان محصولات و صنایع و ثروت طبیعی ایران

مترجم همایون که در ترجمه‌های بعدی‌اش می‌خوانم ... فره وشی ...
 مترجم همایون سابق ظاهراً از سال ۱۳۳۴ ق دست به تألیف
 کتب جغرافیایی کلاسیک زده است زیرا در یکی از کتب جغرافیایی‌اش
 نام .. جغرافیای رهسا جدید .. که در سال ۱۳۴۸ ق (۱۳۰۸ س)
 به طبع رسیده نوشته شده .. طبع چهاردهم .. کتاب مذکور از ماه
 ذی الحجه ۱۳۲۹ تا ۱۳۴۱ ق بر چاپ بوده و اسرار آن از طرف
 وزارت معارف وقت به حاج شیخ احمد کتابفروش شیرازی داده شده
 و این امتیاز در صفحه اول کتاب به جاب رسیده است.

مترجم همایون: (فره وشی)

جغرافیای رهسا، موافق برگرام رسمی به اذن و اجازه وزارت
 حلیله معارف اجازه طبع و تدریس آن در مدارس جدید داده شد،
 حق طبع مخصوص به حاجی شیخ احمد کتابفروش شیرازی می‌باشد.
 سکی، سنغلیق، دو سنوسی، ۱۲ سطری، مصور، نقشه دار،
 ساضی، (اندازه ۲۰x۱۶ سانتیمتر) ۷۲ ص، کنسه فوام الکتاب،
 جاب مطبعه میرزا علی اصغر، ذی الحجه ۱۳۳۹ ق، محل فروش

کتاب شامل به قسم شرح زیر است:

قسمت اول : (جغرافیای سال اول) شامل کتابی در باب ساخت کره زمین به شکل سؤال و جواب که سئوالها تا شماره در بر صفحه آورده شده و پاسخ‌های آن در مس آمده است (۸۲ - ۱۵ - ۲)

قسمت دوم : جغرافیای طبیعی و سیاسی پنج قطعه عالم ، در این قسمت هم که از صفحه ۱۵ آغاز شده و تا صفحه ۴۵ ادامه می‌یابد مطالب مربوط به فاره‌های پنجگانه هم بصورت سؤال و جواب منضم گردیده و بصورت ۶۳ پرسش و پاسخ آورده شده که به شماره پاسخ ۴۵ پایان می‌پذیرد .

قسمت سوم : جغرافیای ایران مورد گفتگوست . در این قسمت هم مطالب بصورت سؤال و جواب آورده شده که از پرسش و پاسخ شماره ۱۴۶ در صفحه ۴۵ آغاز و به شماره ۱۷۴ و صفحه ۷۲ پایان می‌پذیرد .

مقدمه تاریخی ، حدود قدیمی ایران ، جغرافیای طبیعی حالیه ، کوهها ، رودها ، دریاچه‌ها ، نادر ، جزایر ، معادن ، جنگل‌ها جغرافیای سیاسی ایران ، شرح مختصر ایالات ، ولایات و ساحات مختصر جداگانه هر یک و شرح کوناهی از ایلات معسر ایران (دو سون) مطالب مربوطه ایران را تکمیل می‌دهد .

مترجم همایون :

جغرافیای جدید فرهنگ مطهری ، مخصوص کلاس هفتم و هشتم مدارس متوسطه : مطابق برگزاه رسمی وزارت خلیله عارف ، اولین جغرافیایی که مطابق تقسیمات بعد از جنگ تا گزار به طبع رسیده ، چاپ چهارم ، سری ، مصور ، (اندازه ۲۵x۲۸ سانتیمتر) دو سونی ، ۸۸ ص ، چاپ مطبعه " جند " تهران ، ۱۳۰۷ س ، محل فروش کتابخانه علمیه مطهریه .

*

کتاب مذکور که پس از جنگ جهانی اول مورد تجدید نظر قرار گرفته محتویاتش مورد تأسد دانشمندان و جغرافی‌شناسان و معتمن جغرافیای وقت قرارگرفته که هر کدام تقریظی در آغاز کتاب بوسه‌اند ، ابوالحسن فروغی ، عبدالرزاق مهندس و غلامحسین - ریاضی (منتحن و معلم جغرافیا در دارالعلوم) از آن جمله‌اند و هر یک به نوعی کتاب مذکور را بهترین کتاب جغرافیا برای تدریس در مدارس دانسته‌اند و بحاظرب جدید نظر نام آن از " جغرافیای - رهسا " به " جغرافیای فرهنگ " تغییر می‌یابد .

کتاب دارای سه قسمت مجزا ار هم است :

قسمت اول که خود به پنج فصل تقسیم می‌گردد موضوع زمین در

فضا ، منخصات ساحب کره زمین (محور ، قطب ، مدار ، نصف - النهار ، کره ، غنه) ، جغرافیای طبیعی و اساسی را مورد مطالعه فرار می‌دهد .

قسمت دوم به بیان مطالبی در مورد سطح قطعه عالم می‌پردازد که ضمن تعاریف طبیعی هر قاره به بیان مطالب ساسی قاره‌ها و کشورهای مربوط بدان می‌پردازد .

قسمت سوم بحث عنوان جغرافیای طبیعی و سیاسی ایران در آغاز به بیان جغرافیای طبیعی ایران پرداخته سپس به ساخت مختصر ایالات و ولایات ایران می‌پردازد .

در بست جلد کتاب مذکور نوشته شده " مخصوص کلاس هفتم و هشتم مدارس متوسطه " ولی در آغاز فصل اول نوشته شده " جغرافیای دوره سجم و سیم " سطر می‌رسد فصل اول مخصوص سالهای سجم و ششم و فصل دوم مخصوص کلاس هفتم و سیم مربوطه ایران مخصوص کلاس هشتم مدارس باشد .

*

میرزا رضاخان مهندس :

اصول علم جغرافیا ، دوره ابتدائی ، برای شاگردان مدارس ابتدائیه ایران ، چاپ سیم ، سگی ، سعلیق ، دوسونی ، مصور ، نوشته دار ، (اندازه ۱۷x۲۵ سانتیمتر) ، ۵۲ صفحه ، ۱۳۳۷ ق ، حق طبع مخصوص کتابخانه علمیه مطهریه ، تحریر فوام الکتاب ، طبع مطبعه علمی ، طهران ، حیابان ناصریه .

*

هر چند که نام کتاب در صفحه اول آغار کتاب " اصول علم جغرافیا " است ولی در بست جلد کتاب نام آن " جغرافیای مقدماتی " ذکر شده . میرزا رضا خان مهندس ، معلم و مؤلف علوم ریاضیه و جغرافیا در مدرسه دارالعلوم بوده و ظاهراً " جاب اول کتاب خود را در سال ۱۳۲۸ قمری آغار نموده است .

کتاب دارای ۲۲ درس بصورت سؤال و جواب می‌باشد که نس درس آن (۲ - ۹) دوره مقدماتی جغرافیا و اصطلاحات جغرافیائی است ، از درس هفتم صفحه ۱۱ ایران آغار شده و تا صفحه ۲۵ ادامه می‌یابد ، اسامی ایالات و شهرهای معظم ایران با ذکر جمعیت در جدولی آمده و نقشه‌هایی از ایران و نقشه‌ای از سهران نیز ضمیمه دارد از صفحه ۲۵ تا پایان کتاب احصاص به شناخت جغرافیائی مناطق پنجگانه دارد .

*

یادداشتها

(۱) - نقل از ص ۱۵۰ کتاب مذکور (صفحه پایان) .